

ОЮННУҢ СОРУЛГАЗЫ

Ийи аңгы көзерде дөмей чүүлдү кымны-даа мурнай, дурген тыпкаш, мурнапканын медег-лээрде, ыыткыр алгырып, тыпканын көргүзөр ужурлуг силер, ойнап алган чүүлүнерни бодунарга артырып аап, азы болза өске ойнакчыга берип, дамчыдып болур. Бо бүгүнү кылырда, силер эң дурген ойнакчы болур ужурлуг силер!

БИЧИИ ОЮННАР

ШУ-ДЕ - ойнакчының дүргенин хынаар бөлүк бичии оюннарның бирээзи. Хөй ойнакчылар чыгып алгаш, чангыс аай ойнап болур аргалыг. Чангыстап азы бөлүглежип алгаш ойнап болур аргалары база бар, чангыс ол-ла оюнну ойнап, азы киржикчилерниң бар саны-биле, болдунары-биле ойнап, аңгы-аңгы аргаларны шенеп, ойнап болур барымдаа—бо бичии оюннарны тускай оюннарга хамаарыштырып турар боорда, кол-ла чуул—оюндан силер өөрүшкү ап, сеткилицер ханып, силерге солун болгаш сонуурганчыг болуру—эң чугула сорулга болуп турар.

ОЮННУҢ ТӨНЧҮЗҮ

КЫМ ХӨЙ КАТАП БИЧИИ ОЮННАРГА УДУП АЛЫРЫЛ, ОЛ ЁЗУЛУГ ТИИЛЕКЧИ БОЛУР.

ЧӨРҮЛДЭЭЛИГ БАЙДАЛ

Чуруктарның дүгжүрүн бир дугаар тыпкан кижии тиилекчи болур. А бир эвес ойнакчылар денге тып, холун көдуруп үнүп келир болза, бо талада бир дугаар дөмей чүүлдерни тыпкаш-ла холунга тудуп апкан ойнакчыны, азы дораан өске ойнакчыже дамчыдып берип, октапкан кижини тиилекчи деп санаар.

«ШУ-ДЕ» ОЮННУҢ ДҮРҮМНЕРИ

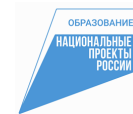
«Шу-Де» - кижиниң кичээнгеилин хынаар дыка солун оюн. Оюнда тускай болгаш сонуурганчыг чуруктарлыг көзерлер бар. Көзерниң ниити түңү—55. Көзер бүрүзүндө-ле 8 тускай чурук бар. Ынчалза-даа ол чуруктар бир-ле илби-шидилиг!

Чангыс-даа боттарынга дөмейлежип, катап татынмай турар, ынчалза-даа көзерлер чангыс-чангыс ниити чүүлдүг. Оюннуң онзагайы ында, ынчагаш ол ниити чүүлдерге даянып, оюнну чорудар.

ОЙНААРЫНЫҢ МУРНУНДА...

Бир эвес силер бодунар кажан-даа ойнап көрбөөн азы оюнну бир дугаар ойнаар деп турар ойнакчылар—биле ойнаар болзунарза:

1. Хамаанчокка, дужа келгижеге ийи көзерни шилип алгаш, ойнакчыларның мурнунга чуруктуг, арын талазын көзүлдүр салыр силер;
2. Шилип алганыңар ийи көзерде дөмейлежип чыдар, ниити чурукту тывар силер *(дөмей тургузуглуг, дөмей өңнерлиг боорда, чүгле хемчээли-биле ылгалып турар болур, ол дээрге чуруктар улуг азы бичии хемчээдиг)*;
3. Кымны мурнай дөмейлешкек, ниити чүүлдү тып шыдаптар болза-ла, ол дораан кымны-даа мурнай тыпканын чарлаар ужурлуг, ынчангаш ол оюнну уламчылап, чаа ийи көзерни ушта тырткаш, база-ла арынның талазын көзүлдүр, өөрү баштандыр ойнакчыларның мурнунга салыр;
4. Шак мындыг хевирге оюнну уламчылап, ойнакчы бүрүзүнүң ийи аңгы көзерлер аразында ниити чүүлү чүгле чангыс чурукта дээрзин билип алырынга дээр, оюнну уламчылаар;
5. Бо оюнну ёзулуг, канчаар шын ойнаарын дүрүмнерин билип алган, ам-на ойнаарынга белен силер!

ФЕДЕРАЛДЫГ ТӨЛЕВИЛЕДЕР
«ЧАШ АЖЫ-ТӨЛДҮГ ӨГ-БҮЛӨЛӨРГЕ
ДЕТКИМЧЕ»,
«АМГЫ ҮЕНИҢ ШКОЛАЗЫ»

Тыва Республиканың Дзун-Хемчик кожуунуң Чадаана хоорайның школа назыны четпээн уругларның муниципалдыг автономнуг өөредилге албан чери «Хээлер» уруглар сады

АДА-ИЕНИҢ СҮМЕ АЛЫР ТӨВҮ

“А м ы д ы р а л д ы ң
ч е л э э ж и”

Үндүрүлгө №71

ТЫВА ОЮН «ШУ-ДЕ»

Үндүрүлгениң тургузукчузу:

Ондар Эдиски Васильевна.
бичии бөлүктүң
кижизидикчи башкызы

 апгара сундук chest	 эреге чөткү rosary	 тараа зерно grain	 ширээ стол table	 хөмүр уголь coal	 ӨНҮ оңу tuvan letters	 өг юрта yurt	 хараача хараача kharaacha	 чыжыргана облепиха sea buckthorn	 хомус варган jew's harp	 кажаа загон cattle fence	 аяк пиала bowl
 далган лепёшка johnny-cake	 тарбаган сурок marmot	 хой, хураган овца, ягненок sheep, lamb	 сарлык як yak	 ча, согун лук, стрела bow and arrow	 кажык кажык kazhyk	 шыдыраа шахматы chess	 игил игил igil	 скифтер алдыны скифское золото scythian gold	 тевек тевек tevek	 көгээржик фляга leather flask	
 чонар-даш агальматолит chonar-dash	 артыш можжевельник juniper	 эзер седло saddle	 билзек кольцо ring	 даңгына даңгына dangyna	 кежеге мужская коса kezhege	 хам шаман shaman	 бойдус природа nature	 кымчы кнут whip	 тос-карак тос-карак tos-karak	 те горный козел ibex	 чеңижок безрукавка vest
 тыва тон пальто, халат tuvan overcoat	 субурган ступа stupa	 ирбиш snow leopard	 кежик хавы мешочек счастья kezhik khavy	 кадак кадак kadak	 кыскаш щипцы fireplace poker	 деспи корыто tray	 бууза манты manti	 доңгурак ножик clasp-knife	 аът конь horse	 суугу печь furnace	 кежээ каменное изваяние ancient stone statues
 содак-шудак форма для борьбы хуреш national huresh nesting clothing	 Азияның Төвү Центр Азии monument	 тыва идик тувинская национальная обувь tuvan footwear	 чавага накосное украшение chavaga	 Кадарчы Памятник животноводу Monument of Herdsmen	 оваа жертвенный курган ovaa	 согааш, бала ступа и пест mortar and pestle	 тыва бөрт тувинский головной убор tuvan headwear	 чула буддийская лампада buddhist lamp	 өлчей удазыны узел счастья olchey udazyny		

